

JOGI ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI OKTATÁSUNK REFORMJÁRÓL.

1. A jogi és államtudományi oktatásnak időszerű reformja aránylag nagyobb nehézségek nélkül megvalósítható, ha nem mondvacsinált és kísérleti jellegű tervekkel állunk elő, hanem ha a bevált és kipróbált tapasztalatokra építünk. Elvünk tehát megtartani és megerősíteni a bevált rendet és eljárást és kiküszöbölni a be nem vált és elhibáztatott bizonyultat.

Ha azt akarjuk, hogy megfelelő színvonalú jogi- és államtudományi oktatásról csak beszélhessünk is, két főkoefficiensnek kell mindenekelőtt meglennie, ú. m. *a)* egy megfelelő tanulmányi és képzési rendszernek és *b)* megfelelő tudományos színvonalon álló jogi és államtudományi fakultásoknak, vagyis kellő színvonalon álló tudományos erudíciójú professzoroknak. Ha ez az utóbbi hiányzik a legsikerültebb tanulmányi rend is csak nivótlan üres jogásznemzedéket produkálhat s ezenkívül a tudományos színvonalat nélkülöző professzorok a maguk szakmájában a jövőre nézve sem fognak tudományos succrescentiát termelni tudni, a megfelelő kathedrára megfelelő embert juttatni, hanem többnyire csak nivótlan, vagy protekciós egyéneket.

Nézzük azonban előbb a tanulmányi rend legfontosabb szükségleteit. Röviden és konkrét módon akarok erre rámutatni a fentiek értelmében a következő elvek alapján: *a)* megtartani azt ami bevált, *b)* kiküszöbölni a be nem váltat és *c)* az adott körülmények között azonnal megvalósíthatom szorítkozni.

2. A jogi oktatásnak jogi és államtudományi képzésre való bifurkációja nemcsak hogy nem vált be, hanem károsnak és teljesen elhibázottnak bizonyult.¹

¹ Megjegyzem itt, hogy a jogi és államtudományi oktatás reformjával hivatalosan nagyszabású megbeszélésekben két ízben foglalkoztak az elmúlt decenniumokban. A — gondolom 1916. évben — tartott ankét, melyen a négy akkori egyetem vett részt teljes határozottsággal a bifurkáció ellen nyilatkozott. Ez a tanácskozmány általában véve szerintem igen sikerült s azonnal megvalósítható javaslatot tett a jogi oktatás reformjára vonatkozólag. A refor-

Ezért a jövőben mellőzni kell ezt a bifurkációt és egységes képzési rendet kell megvalósítani, amely magában foglalja természetesen az államtudományokat is. Az eddigi jogi és államtudományi kvalifikációk és doktorátusok ugyanis tényleg vezető rendszert képviseltek. A „jogi” és „államtudományi” doktorátus és képzés a valóságban nem mint egyenrangú és egyenlőméretű valami állanak egymással szemben. Egy egységes tanulmányi (óra-hallgatási terv) és alap vizsgarend után a jogi doktorátus magában foglalja az államtudományi tárgyakat is — a közgazdaságtant, és statisztikát kivéve — míg az államtudományi doktorátus ezzel szemben teljesen nélkülözi valamennyi legfontosabb jogi stúdiumot, azokat, amelyekre a közigazgatás emberének is lépten-nyomon szüksége volt és lesz. Így tehát van — a tulajdonképeni közgazdaságtan híján — egy egyetemes jellegű jog- és államtudományi kvalifikáció: a jogi doktorátus és egy ennél mennyiségileg is sokkal kevesebb tanulást és vizsgát igénylő kisebb és nevésegesen hiányos ú. n. államtudományi doktorátus, illetve kvalifikáció. Mert a doktorátusok mellett mint kvalifikáló vizsgák szerepelnek az ú. n. államvizsgák is. Ezek az utóbbiak a modern igényeknek semmiben sem felelnek már meg, tehát eltörlendők. Annál is inkább, mert az élet is annyira elégteleneknek bizonyította őket, hogy szinte önmaguktól szűntek meg. Ma már igen kevesen tesznek államvizsgát s többnyire csak igen megszorult emberek. Érdekes, hogy a jogi államvizsga ma már úgyszólván semmire sem kvalifikál, ellenben az államtudományi államvizsga képesít ma is a közigazgatási szakmákra.

Állítsuk most már szembe a jelenlegi szorosan vett jogi (ügyvédi-írói (legmagasabb gyakorlati jogi színvonalú) szakvizsga, sítési rendszerünk (vagy rendszertelenségünk) közti szinte kiáltóan igazságtalan különbségeket.

Jogi (ügyvédi, bírói stb.) pályákra való képzés: absolutorium + jogi doktorátus (mely a közgazdaságtan kivételével magában foglalja az államtudományit is) + 5 évi gyakorlat + ügyvédi-bírói (legmagasabb gyakorlati jogi színvonalú) szakvizsga. Ezzel szemben államtudományi képzés: absolutorium + államtudományi államvizsga. Legfeljebb absolutorium + államtudo-

mot azonban — talán a háború miatt — nem valósíthatták meg. A forradalmak alatt Kunii által kinevezett ú. n. reformbizottság javaslatai pedig, melyek a socialislikus szempontból antipathikus egyes alapstudiumoknak hadat izentek, sokkal szomorúbb emlékek, minthogy figyelembe jöhetnének.

mányi doktorátus. (Esetleg a „Közgazdasági“ kar elvégzése az ottani vizsgákkal.) Gyakorlati szakvizsga legfeljebb a *pénzügyi* szakmában van, mely azonban össze nem hasonlítható természetesen az ügyvédi és bírói vizsgával.

Mint hogy a két típusú pálya kvalifikációjának megszerzése tekintetében már a szorgalmi és tanulmányi befektetés szempontjából is óriási a különbség, már a szigorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az államtudományi szigorlatok jelöltjei — tisztelet a kivételnek — többnyire már egyénileg is a kevésbé jól elkészült, a kevésbé szorgalmas tanulók selectióját mutatták. Ha az élet könnyebb felfogású szempontjait nézzük, többnyire a dolgok könnyebb végét tekintő fiatalok tettek ú. n. államtudományi vizsgákat, míg a tanulmányokba jobban belefekvők a jogi szigorlatokat.

3. A bevált egységes jogi kvalifikációból aztán nem lehet és nem szabad engedni a jövőre nézve, hanem ki kell azt egészíteni a közgazdaságtannal és statisztikával. Mert különös, szinte komikus, hogy az ú. n. jogtudományi szigorlatok az államtudományi tárgyakat mind magukban foglalják, csupán azok legmodernebbikét: a közgazdaságtant felejtik ki. Ha tehát a közgazdaságtant és statisztikát is hozzáadjuk a jogtudományi szigorlatok tárgyaihoz, akkor az összes jog- és államtudományi tárgyak benne foglaltatván a jogtudományi szigorlatokban, olyan egységes rigorózum-típust kapunk, mely az ú. n. államtudományi rigorózum-típust is teljesen absorbeálja és feleslegessé teszi. Ezt az egységes rigorózum-típust kell tehát az egységes jogi- és államtudományi képzés gerincévé tenni. Csak felfogás dolga azután, hogy egyszerűen jogi, vagy jogi- és államtudományi szigorlatoknak nevezzük-e ezeket. Ugyancsak célszerűségi megfontolás kérdése, vajjon három, vagy négy szigorlatba tagozva csoportosítsuk-e bennük a most már bennük leendő valamennyi jog- és államtudományi tárgyakat.

A jogi és államtudományi szigorlatok egységesítése, helyesebben a közgazdaságiakkal kiegészített jogtudományi szigorlatoknak minden jogi és államtudományi pályára készülők képzése gyanánt való megkövetelése volna tehát legcélszerűbben a jogtanulmányi reform kvalifikációs szempontjából való fő intézkedése. Ha *a.* közigazgatási pályákra készülőktől is megköveteljük az összes szigorlatokat, amint ez a jogtudományiakból képezendőkkel szemben már eddig is megtörtént (a közgazdasági szigorlat híján) akkor olyan elengedhetetlen kenyértárgyak szigorú vizsgáit

követeljük csak meg a közigazgatás embereitől, melyre azok léptenyomon rászorulnak (magánjog, büntetőjog, kereskedelmi jog, perrend stb.) s amelyekben való jártasságuk hiányát a közérdek szenvedte meg eddig a legsúlyosabban. A tulajdonképeni jogi t. i. a bírói és ügyvédi pályákra készülők még így is összehasonlíthatatlanul nehezebb kvalifikáció-többletet kénytelenek megszerezni a közigazgatási pályákra készülőkkel szemben, hiszen előttük a jogi szigorlatokon kívül ott áll még az öt évi bírói, illetve ügyvédi gyakorlatnak és az ügyvéd-bírói igen *nehéz* szakvizsgának kötelezettsége. Tehát nemcsak, hogy nem cselekszünk ezzel valami túlképesítést a közigazgatási pályák embereivel, hanem ellenkezőleg ebben a megreformált képesítésben is csak a legszükségesebbeket követeljük meg tőlük. Hogy közigazgatásunk közigazdasági és szociális téren eddig annyira tehetetlen volt, annak egyik legfőbb okát abban kell keresnünk, hogy a gazdasági jog (vagyonjog, magánjog, telekkönyvi, kereskedelmi, váltó-, csekk- stb. jog), *melyen keresztül a gazdasági élet gyakorlatilag megnyilatkozik*, ismeretlen volt közigazgatási tisztviselőink *előtt*. A közigazgatási tisztviselő kinek túlnyomó részben a gondozására bízott népesség gazdasági, tehát vagyoni érdekeit kell védeni és mérlegelnie, analfabéta a gazdasági jogokban, nem ismeri a magánjog, kereskedelmi, forgalmi, családi jog elveit, a telekkönyvet meg sem tudja nézni, fogalma sincs a büntetőjogról, a polgári perrendtartásról, melytől eljárásilag a vitás gazdasági érdekek érvényesítése függ stb., stb. *szóval tehetetlenül és tudatlanul áll szemben a modern élet legfontosabb viszonyaival*. Az államnak tehát meg kell követelnie ezentúl, hogy a tételes jogokat és jogelveket a közigazgatás emberei jól ismerjék és hogy jól ismerhessék, meg kell tőlük követelni az egységes jogi képesítést. Értsük meg, nem encyklopedikusán, felületesen, hanem garanciát nyújtó, kellő alapossággal. Ezzel szemben mi történt a magyar közigazgatási kvalifikáció törvényes rendezésével eddig? Ahelyett, hogy a tisztviselőktől *jogi* tudást követeltek volna meg és a szükséges *jogi tudásnak*, illetve képesítésnek *kiegészítését* rendelték volna el a tételes szigorlati tárgyak megkövetelésével és e kiegészített jogi képesítést fejlesztették volna tovább a közigazdasági tudás kimélyítésével, *az ellenkező módon jártak el*. T. i. nemcsak a jogtudományi és államtudományi bifurkációt, vagyis a jog tudatlanság közigazgatási intézményesítését hagyták meg továbbra is, hanem még ebből a *bifur-*

kált képesítési rendszerből egy további trifurkációt csináltak egy pusztán „közgazdasági“ teljesen kísérletező jellegű, szintén közigazgatási kvalifikáció alakjában, melynél már a csekély eddigi „államtudományi“ mértékét sem tartották meg a jogi képesítésnek, hanem még ennél is lejjebb szállították azt. Szóval tökéletesítési és alaposabbá tevés helyett, modern jelszavaknak téves irányú felhasználásával egy folytonos lejjebblicitálás következett be közigazgatási tisztviselőink jogi kvalifikációjánál. Nem vették észre, hogy a közigazgatási tisztviselők minősítésében nem lefelé kell licitálni — azzal a nem egészen kultúrérveléssel, hogy theoretikus képesítés helyett, gyakorlati ismeretekre van szükségük stb. — hanem felfelé: t. i. a gyakorlati ismereteket is egy alaposabb és teljesebb tudományos kvalifikációhoz kell hozzáadni. Csonka-magyarország fiainak s így közigazgatási tisztviselőinek azonban többet kell tanulniok és tudniok mint a régi Magyarország fiainak és közigazgatási tisztviselőinek. A reformnak égető kötelessége ezt biztosítani.

4. Másrészt figyelembe kell venni a tulajdonképeni jogi t. i. ügyvédi, bírói, közjegyzői stb. pályák képesítésénél, a szóbanforgó eddigi képesítési anyag minden nagysága és teljessége mellett, hogy ebből a képesítésből — habár az államtudományi tárgyakat is felöleli annak tanulmányi anyaga — eddig éppen a legmodernebb és mondhatjuk a legfontosabb ily természetű tárgycsoport t. i. a közgazdaságiaké maradt ki. Ez a jövőben semmiesetre sem maradhat így — nem is tartjuk szükségesnek a megindokolást arra nézve, hogy a közgazdasági ismeretek mennyire elengedhetetlenek modern viszonyok között a jogászvilágra nézve is — tehát ez eggyel több argumentum még az egységes jogi és államtudományi szigorlatoknak kvalifikáló rendszere mellett. A tételes jogi tárgyakkal való szigorúbb foglalkozást ekként elengedhetetlen feltételnek tartjuk a közigazgatási képesítésben, mert a közigazgatás embere lépten-nyomon rájuk szorul, de viszont a közgazdasági tárgyokban való szigorlati kvalifikáció szükséges többletként kell, hogy ott szerepeljen nemcsak az adminisztratív hanem a bírói és ügyvédi pályákra készülőkénél is. Aláhúzzuk és hangsúlyozzuk, s ezért meg is ismétljük, hogy *a közgazdasági tárgykör ismeretének szigorlati megkövetelése a jogi és államtudományi tárgyak rigorózus megkövetelése mellett, tehát nem ezek nélkül, hanem ezeken felül, adhatja meg csupán a mai szükségleteknek meg-*

felelő képesítést a közigazgatás és jogélet tisztviselőinek. Ezeket a követelményeket egyesítik az egységes jogi és államtudományi szigorlatok, tehát ezért felelnének meg ezek a modern kvalifikációs követelményeknek közhivatali tisztviselőinkkel szemben. Ebből aztán szigorú szükségszerűséggel következik az is, — ha komolyan vesszük a kvalifikációs kérdést, — hogy ezeknél az egyesített szigorlatoknál hiányosabb jog- és államtudományi vizsgák nem lehetnek képesítő hatályúak a jogi és adminisztratív pályákra.

3. A közgazdasági tárgyakkól való ismeretet a köztisztviselőktől ugyanis mint *ismerettöbbletet* kell és lehet megkövetelni, de nem lehet helyes logikával ugyancsak a köztisztviselőknél semmiféle címen elengedni és *leszállítani* a jogi és államtudományi ismereteket, melyek minden közigazgatási és jogi funkcióra való képesítésnél az alapot megadják. Nagyon helyes és haladást jelentő elv ez, amikor azt mondjuk, hogy a köztisztviselőktől a jogi ismereteken *felül* közgazdasági ismereteket is követelünk meg, de helytelen, a haladással *ellenkező* és visszafejlődést jelent az, amikor a köztisztviselők jogi ismereteiből bármi címen vagy ürügy alatt elengedünk bármit is. Forradalmi jellegű minősítéssel alapos tudású tisztviselői kart kvalifikálni nem lehet. A jognak és jogi ismeretek megkövetelésének rendszerint azok üzennek hatat, azok hajlandók koncessziókra a jogi ismeretek rovására, *akiknek nincsen meg a jogász tudásuk és műveltségük annak megítélésére, hogy mi az a jog, mik alkotják a jogi ismeretek tartalmát.* Mert akik ezzel tisztában vannak, azoknak tudniok kell azt, hogy *épen a legjogászbib, a tételes jogi tárgyak azok, amelyek főleg a gazdasági élettel és annak rendjével foglalkoznak.* Ha tehát valaki úgy akar *közgazdasági* ismereteket növelni, hogy töröl a jogi ismeretekből, az nem tudja mit cselekszik, mert azokat az ismereteket törli, melyekben a közgazdasági érdekek és szempontok kifejezésre jutnak, s amelyekben keresztül érvényesülnek. Hogy gondolja valaki pl. hogy megérti és tudja a hitel, pénz, kereskedelmi, forgalmi stb. kérdések összefüggését, érvényesülését, ha a kereskedelmi, váltó-, csekk-, hitel- stb. jogot nem ismeri? Ezért szorul a gyakorlati élet gazdálkodó embere lépten-nyomon jogi tanácsadóra. A gazdasági élet a közhatalmi pályákon és a közigazgatásban is a jogi normákon keresztül érvényesül. A jog oroszlánrészé vagyonsjog, mely gazdasági kérdéseket adminisztrál. A jogi és gazdasági élet nem ellentétek, a gazdasági cselekmények vagyons-

jogi cselekmények alakjában lépnek fel a rendezett társadalmak-
ián. A gazdasági kérdéseket is a jog adminisztrálja és bírálja el.
Ezért ismeri ki magát a gazdasági élet elbírálása és adminisztrá-
lása terén az igazi, gyakorlati jogász, mert hivatáskörében folyton
gazdasági dolgok adják meg jogi kérdéseinek tárgyát és ezért
tehetetlen saját gazdasági és vagyoni dolgainak adminisztrációjá-
ban az az — egyébként a gazdasági üzem ismereteivel rendelkező
— egyén, aki a jogi és közigazgatási utakat jól nem ismeri. Akinek
jogi tudása nincs, természetesen azt sem tudja és nem érti meg,
hogy a jog túlnyomólag gazdasági életviszonyokat rendez, s ezért
talán nagy meggyőződéssel, de még nagyobb fogalomzavarral és
felületességgel hadakozik minden jogi tanulás ellen, mintha az
bármiben is ártalmára lehetne valamilyen gazdasági ismereteknek.
Laikusoknál ez még megbocsátható, de nagyon furcsa benyomást
kelt, ha kultúrpolitikai tényezőkként szerepelnek egyesek ezzel a
felfogással. Helyes megítélésével találkozunk a közgazdasági és a
jogi, különösen vagyoni jogi tárgyak szoros összefüggésének és egy-
más kiegészítő voltának a *francia* képesítési rendszerben, ahol a
magánjogra és a közgazdaságtanra fektetik a legnagyobb súlyt,
úgyhogy az ezekbe az ismeretkörökbe tartozó tárgyak a vizsgáz-
tatás minden fokán előfordulnak. Ennek megfelelő természetesen
a tárgyak katedráinak és kötelező óráinak, illetve szemesztereinek
száma is. Állást foglalhatunk tehát most már a jogi és államtudo-
mányi oktatás reformjának amaz alapkövetelménye mellett, *hogy
az eddigi három alapvizsga megtartása mellett a közgazdasági
tárggyal kiegészített jogtudományi egységes szigorlatok adják meg
a jog- és államtudományi egységes egyetemi képesítést, teljes
megszüntetésével a be nem vált bifurkált, illetőleg trifurkált (jogi
és államtudományi, közgazdaságtudományi) közigazgatási szol-
gálatra képesítő rendszernek* s megszüntetésével az ú. n. állam-
vizsgálatoknak. A szigorlatok fentartása ezen a néven, de ezzel a
jelleggel (rigorosum examen, szigorú vizsga) szükséges és helyes
tehát. A rigorosum examen szigorú és alapos jellegéből engedni
nem szabad, sőt biztosítani, illetőleg vissza kell állítani ebbeli
jellegüket. Szigorlatok tehát csakis egyetemeken tehetők és szó
sem lehet arról, hogy más főiskolák is adhassanak (végső fokon)
képesítő minősítést a jogi és közigazgatási pályákra. Ma amikor
négy tudományegyetemünk van, ezt megengedni s ezzel lejjebb lici-
tálni, egyenesen közoktatásügyi könnyelműség volna. A jogaka-

démiák létjogosultsága a négy egyetem mellett ekként komolyan nem vitatható többé.

6. Mi legyen azonban a *doktorátussal*? Ha megköveteljük mindenkitől a közgazdaságtannal kiegészített jogtudományi szigorlatok letételét, akkor egyszersem biztosítottuk is a jog- és államtudományi képezésnek a rendelkezésünkre álló eszközökhöz mérten szilárd alapját. Arra kell tehát törekednünk, hogy ez az alap a gyakorlatban le ne szállítódjék, hogy komoly és reális maradjon, illetőleg az legyen ismét. Szinte nevetséges volna ehhez a bevált alaphoz, a jelenlegi doktori disszertációk benyújtásának gyakorlatát, ezt a valóban gyöngye és nem jó hírű valamit kötelezőleg továbbra is odacsatolni. Már évekkel ezelőtt több ízben kifejtettem államtudományi oktatásunk elégtelenségét és irrealitását és az eddigi doktorátus „rendszerének“ nevetséges voltát. (L. Jogakadémiai Szemle 1913. március sz. 21—32. 1., Magyar Társadalomtud. Szemle 1914. januári sz. 39—51. 1.) Senkit sem érdekelt a dolog. De most talán csak megérett az mégis. A doktori címnek legfőbb ideje, hogy visszaadjuk tudományos és ezzel jó hírnevét. Ezért külön kell választanunk a kötelező képezítő vizsgáktól s meg kell követelnünk, hogy a doktori értekezés tudományosabb igényeknek feleljen meg, ami általánosságban kizárt dolog marad továbbra is, ha az eddigi módon *akárki* doktorrá avatódhatik, aki egy doktori értekezésnek nevezett füzetet nyújt be, melyről meg nem állapítható, hogy a benyújtó dolgozta-e azt ki, vagy pedig leírta valahonnan, illetőleg készen vette-e meg? Leghelyesebb gyakorlat az volna, ha a doktori disszertációt valamelyik egyetemi szemináriumban kellene a jelöltnek kidolgoznia megfelelő professzori előzetes ellenőrzés, vagy számonkérés mellett. Ezt a gyakorlatot honosították meg a német egyetemek és kettős célt értek el vele. Egyrészt biztosították a doktori értekezések magasabb színvonalát, másrészt pedig ezzel rakták le az alapjait a virágzó szemináriumi munkásságnak Németországban. Ott ugyanis a legtöbb szemináriumi dolgozat doktori disszertációnak készül. Ily módon a doktori értekezések kidolgozásának jelentékeny munkájához kapcsolódik náluk a szemináriumi autodidaxis. Ez a példa tehát bevált és követésre méltó. Természetesen nem elég azt elrendelni, hanem meg kell adni megvalósíthatásának elemi lehetőségeit is. A szeminárium ugyanis bizonyos szervezetet és befektetést igényel: könyvtárat és bizonyos segédszemélyzetet. Jogi

karainkon és jogi karainkkal szemben ebben a tekintetben bizonyos struccpolitikát csináltak. Hangoztatták a szemináriumi oktatás szükséges voltát, de nem vettek tudomást a szemináriumok anyagi, felszerelésbeli és személyzeti szükségleteiről.

Adjunktusi állásaink jogi fakultásainkon máig sincsenek, sem szemináriumi kezelői, illetőleg írógépes állások. A helyiségek nem kielégítőek. A műegyetemen pl. külön tanári szobája van minden professzornak, többjüknek külön gépíró és kézikönyvtár áll rendelkezésére. Mindezt legalább ugyanily mértékben meg kell valószínűsíteni végre az egyetem jogi karán is. Rendszeresen megszervezett fizetett adjunktusok nélkül nincs rendes szeminárium. Ezt fontolóra kell venni, ha szemináriumokról komolyan beszélünk. Ha tehát rendszeres szemináriumot akarunk, akkor a jogi karon is meg kell tenni azt, ami másutt meg van: adjunktusokról és kezelőkről kell gondoskodni. A mai viszonyok között különösen nem lehet arra számítani, hogy *ingyen* teljesítsen adjunktusi szolgálatot valaki. Először azért, mert alkalmas egyének ritkán akadnak, hiszen ehhez erős önképzés és képzettség szükséges, másodszer mert legfeljebb vagyonos, keresetre rá nem utalt egyének volnának ilyen helyzetben és természetesen ezektől sem lehetne várni azt, hogy éveiket altruista módon erre áldozzák. Tehát vagy lesznek fizetett adjunktusok, vagy nem lesznek biztosan működő szemináriumaink.

Különben elég nagy a fogalomzavar még a szeminárium természetét illetően is. A szeminárium: tudományos autodidaxis bizonyos felügyelet mellett. Erre csak egyes magasabb értelemben szorgalmas és alkalmas hallgatók valók. Kötelező ekként nem lehet az, valamint csak csekélyszámú egyén működhetik a szemináriumokban. Vagyis fokozott szelekció érvényesül bennük. Nem kiképző, hanem önképző intézmény, de mint ilyen, nagyon alkalmas tudományosabb jellegű dolgozatok, tanulmányok végzésére s így a doktori értekezések ideterelésével nálunk is bekövetkezhetnének a szemináriumoknak a németekéhez hasonló fellendülése a jogi karokon is.

Csak hogy ebben az esetben szó sem lehet kötelező doktorátusról. Viszont a doktorátusnak tudományos értéke automatikusan jönne meg. Úgy hiszem tehát, hogy a reform szempontjából a doktorátus kérdése is tisztán állhat előttünk: *egységes képesítő szigorlatok után, tisztán tudományos jellegű fakultatív doktorátus.*

Előfeltétele: adjunktusi és kezelői állások rendszeresítése. Hogy mi mindenre kellene az adjunktus, arra bővebben nem térhetek ki ezúttal. Csak arra mutatok rá, hogy ha az egyetemi professzort tudós és európai értelemben vesszük, nem lehet belőle pusztán tanítót, vagy gyerekfaggatót csinálni, sem pedig tőle büvészkedést várni. Mert vagy az egyiknek vagy a másiknak kellene bekövetkeznie, ha azt akarnók, hogy az előadásokat, a most már szükség-szerűen rengeteg vizsgát is elvégezze, emellett szemináriumokban töltse idejét mint könyvtárkezelő, könyvleltározó, a könyvek ellopástól őrzője (melyekért anyagilag felelős), dolgozatok elolvasója és bírálója s ezenkívül kollokváltatója százra menő hallgatóknak. Komolyan nem lehet arra gondolni, hogy *mindezt* rendszeren elvégezze, még kevésbé, hogy azonkívül még tudós is legyen. Ezt legfeljebb azok gondolhatják így el, akik azt hiszik, hogy az egyetemi kultúra aféle fizikai „kiképző“ munkából áll, mint valami szőlőmetsző tanfolyam, vagy újoncabrichtolás. A tudomány művelése gondolkodást, és az elmélyedésre szabad időt igényel. Garancia a tudomány művelésére csak az egyénben lehet. Az egyetemi tanárnak pedig hivatása *volna*, hogy tudós is legyen s ne csak aféle kiképző, túlnyomólag fizikai értelemben. Ezért kell segítőtársat kapnia az adjunktusban, kinek nagyon, de nagyon széles és hasznos tere és hatásköre nyílik a működésre, mely működésnek elengedhetetlenül szükséges volta akkor tűnik legjobban szembe, ha meggondoljuk, hogy tudományosan dolgozni is csak munkamegosztással lehet ma már. Ha valaki sajátmagának a könyvtárosa, anyaggyűjtője, rendezője, íródeákja és segédhivatalnoka egyszemélyben, akkor kivételes idegek mellett is csak sokkal kevesebbet végezhet, mert ezeket a segédmunkákat a gondolkozásbeli munka rovására kell a saját idejéből ellopnia. A doktorátusnak mint tudományos fokozatnak súlypontja a megfelelő disszertációra esik. Emellett azonban, már csak a disszertáció önállóságának és a mögötte álló olvasottságnak ellenőrzése és biztosítása céljából is, szóbeli értekezésekkel kell azt egybekötni. A kivétel közelebbi módja többféleképpen valósítható meg s e részben nem is akarok javaslatot tenni.

7. Tisztáznunk kell a reform szempontjából az alapvizsgák és kollokviumok kérdését is. Kiinduló szempontunk: fenntartani és fejleszteni azt, ami bevált és sohasem áldozni fel a bevált meglevőt bizonytalan kísérletek, vagy talán nem egészen komoly vagy

alapos megfontolású javaslatok kedvéért. *Az alapvizsgák rendszere és megszaporításuk határozottan bevált.* Az évenként teendő alapvizsgák — csak középszerűen szigorú számonkérés és középszerűen tisztességes előkészület mellett is — jelentékeny szorgalmat, tanulást igényelnek és *reális előtanulmányt jelentenek a szigorlatok szempontjából is.* Ebben az utóbbi tekintetben *jelentősé-
güket semmiféle kollokvium nem pótolhatja.* Igen fontos dolog az, — melynek jelentőségét eddig nem méltatták eléggé — hogy minden jogi kvalifikációt kereső egyén két ízben legyen kénytelen vizsgázni t. i. egy alapvizsgán és egy szigorú vizsgán (szigorlaton). A becsületes alapvizsga ekként megkönnyítője annak, hogy a jelölt a már egyszer megtanult anyagot 1—2 év múlva kibővítve és fel-frissítve, fokozott átértéssel üljön a szigorlati asztal elé. Ezért az alapvizsgákat fenn kell tartani *és színvonalukat meg kell védeni.* Ennek biztosítására elengedhetetlenül fontos, *hogy az alapvizsgákon a szakmabeli ordináriusokon kívül csak azok kérdezhessenek, akik legalább is valamely főtárgy köréből egyet, habilitációt szereztek, a csupán melléktárgyakból habilitáltak, vagy alapvizsga tárgyából nem habilitáltak kizárásával.* Gyökeresen ki kell küszöbölni tehát a cenzori dilettantizmust és másrészt szembe kell szállni a destrukciójukat *előidéző* tényezőkkel is (protekción, könnyebben vizsgáztató főiskolák, előkészítő „szanatóriumi be-paukolások“ kérdés- és feleletekre, melyet jelenleg lehetetlen ellenőrizni.) A leggyakorlottabb professzor sem bírja már idegekkel az ellenőrzését az elterjedt előkészítési módok visszaéléseinek, melyeknél a tanár kérdéseinek s a jelölt feleleteinek lejegyzése alapján rendszeres tanulás helyett, kérdés-feleletekből, vagy „fonetikus“ alapon gyakorolják be magukat a vizsgálatokra és hiúsítsanak meg minden tudásbeli alaposagra irányuló törekvést. Törvényes intézkedéssel kell megadni a módot, épen ebben a fontos kérdésben *a visszaélések bírói és közigazgatási úton való megakadályozására és a szellemi tulajdonnak, a szerzői jognak ebben a vonatkozásban való megvédésére és égetően szükséges kiegészítésére.*

A kötelező kollokviumnak ki nem próbált, be nem vált és könnyebben kijátszható gondolatával szemben határozottan az alapvizsgák kipróbált, bevált és nehezebben kijátszható intézménye mellett törhetünk csak lándzsát.

Az alapvizsga több mint kollokvium, hosszabb, rendszeresebb

előkészületet kíván s ami a fő, az alapvizsgái gyakorlat, mint kimondott *vizsgálati* gyakorlat szigorúbb és súlyosabb szankciókkal rendelkező gyakorlat a kollokviumokénál. A kollokvium természeténél fogva könnyebben kijátszható s ugyancsak természeténél fogva (pl. tandíjmentesség, stipendium előfeltétele) bizonyos fokig (pl. szegény hallgatókkal, rendkívüli, vagy méltánylást igénylő esetekkel szemben) elkerülhetetlenül *sokkal inkább könyörintésmény* jellegével bír és fog bírni már természeténél fogva mindig, mim a jus strictum elveinek megfelelőbben megkonstruált szabályzatú kimondott jogi vizsga. Végül hatalmas argumentum még az alapvizsgálati rendszer fenntartása mellett, hogy az alapvizsga mellett még mindig ott van a fakultatív kollokvium parallel eszköze is. *Alapvizsga + fakultatív kollokvium tehát sokkal több, mint pusztán a kötelező kollokvium.* Hiszen a mai fakultatív kollokvium rendszere mellett is a hallgatóság nagy részére nézve (tandíjmentesek, ösztöndíjasok stb. stb.) kötelező az. Az alapvizsga rendszere mellett természetesen nem lehet még a mindenkire kötelező kollokviumok rendszerét is behozni. Nemcsak azért, mert az alapvizsgák mint *több*, feleslegessé teszik azt, hanem már azért sem, mert a professzornak erre ideje és idege sem lehet. Mikor adna elő? Mert az egyetemen mégis csak a tudományosság a cél, nem pedig a jogi népiskola kikérdezőgépekkel. Általában véve a sablonos kollokviumok elemi kikérdezési robotját időszerű volna az adjunktusokra áthárítani már a jogi karon is, ha azt akarjuk, hogy az előadások tudományos színvonalára kellő súly és erő helyeződjék. Óvakodnunk kell attól, hogy az egyetemi tanárból pusztán kikérdező hivatalnokot csináljunk, mert akkor kár magasabb tanintézeteket felállítani.

8. A jogakadémiák, bármilyen, — mondhatjuk kellően nem is értékelt hivatást teljesítettek is a múltban azáltal, hogy a tudomány embereinek — bár szerény — kenyeret adtak, a négy egyetem mellett teljesen feleslegessé váltak és sehogysem illeszthetők a szigorúbbra reformált jogi oktatás rendszerébe. Megszüntetésük tehát kívánatos és amennyiben az akadályokba ütköznék, legfeljebb az alapvizsgák volnának azokon tehető. Egyenesen károsak volnának pedig a jogakadémiák akkor, ha csak mint egyes ú. n. jogi szanatóriumok vizsgáló helyei tartanák vagy tarthatnák fenn magukat, ahol könnyebb vizsgázni. Általában véve garanciákat kell keresni arra a jogi oktatás reformjánál, hogy a reform

intencióit a jövőben ne lehessen megghiúsítani olymódon, hogy a kisebb szigorúsággal és alapossággal vizsgáztató intézetek vagy bizottságok — bármelyek és bármilyenek legyenek is ezek — refugium gyanánt szerepelhessenek a szigorúbbakkal szemben nagy öröme a kérdés-feleletekből előkészülőknek és előkészítőknek. Természetesen nem mondjuk ezzel azt, hogy a megszüntetés egyének és szerzett jogokon való átgázolással történjék, hanem méltányosság gyakorlásával mindenkire nézve, értve itt közepesebb tanerőket is. Kiválóbb értékeiket a négy egyetem különben is felszívja előbb-utóbb.

9. Minden reform hiábavaló azonban, ha a professzorok maguk nem állanak egyetemi színvonalon, ha nem komoly tudományos-gú egyének. A professzori tudományos kvalifikációnak szigorúan vétele nélkül hiába nevezzük el a belőlük megalakított fakultásokat egyetemeknek, mert csak Potemkin falak lesznek azok. A professzori erudíciót, egyéni tudományos karaktert semmiféle reform paragrafusai, nagyvonalúsága nem pótolhatják. A katedrák betöltését tehát tételes jogszabályba iktatott *tudományos garanciákhoz kell kötni*, amelyeken túltenni magát senkinek sem lehet anélkül, hogy magát a tudományt ne destruálná ezzel az illető és ki ne irtaná az igazi hivatásos tudósok önértetét. A múltban sajnos fordultak elő nálunk jogi tanszékbetöltéseknél is olyan esetek, melyek nemcsak kiáltóan igazságtalanok voltak, érdemesebb és nagyobb tudományos értékkel bíró egyének mellőzése miatt, hanem egyenesen agyonütöttek egyidőre egyes tanszékeket. Előfordult olyan eset is, hogy a legfontosabb alapvető tantárgy katedrájára olyan egyén neveződött ki, aki soha azzal a tárggyal tudományosan nem foglalkozott, sőt el sem foglalta az illető tényleg a katedráját stb., stb., dacára az illető fakultás kétségbeesett kérelmezésének és tiltakozásának az ily betöltés ellen.

Szükséges tehát, hogy az egyetemi tanári állások betöltése körül nálunk is *a klasszikus tudományosság alkotmányos garanciái nemzeti tradícióvá váljanak*. Egyetemi katedrát csak tudományos érdemek, mégpedig arra illetékes szakkörök által megállapított érdemek elismeréseképpen lehessen elnyerni s ne pedig politikai szolgálatok, társadalmi összeköttetések, barátság, szóval más tekintetek alapján. Tudományos tradíció nélkül igazi kultúra nem lehet s a tudományos tradíció biztosítékként követeli a tudományos szempontok megóvhatása és független érvényesítésük végett az

autonóm hatáskört e kérdésekben. Az angol főrendiház folyosóján a legnagyobb nemzeti események sorában van megfestve az a jelenet, amikor az oxfordi egyetem megóvja autonómiáját. Franciaországban a Sorbonne-al szemben annyira kultúrtradíció jelöléseinek feltétlen honorálása, hogy az utolsó 100 év alatt csak három ízben neveztek ki mást oda, de ezeket is mindannyiszor a forradalmak alatt. Nemrég amikor Sorbonne jogi karán nem az első, hanem a második helyen jelöltet nevezte ki a Herriot-kormány, a francia intelligencia annyira megsértve érezte a Sorbonne tradícióit, hogy be sem eresztették az illetőt az egyetemre s az illető kénytelen volt lemondani, a Painlevé-kormány pedig megkövette a Sorbonne illetékes dékánját, hogy a jogászvilágot kiengesztelje. Szóval a kultúrtradíció hatalom és hatalmas biztosíték is egyszersemind a tudományos garanciák megtartása és megtartatása mellett. De hogy legyenek tudományos tradíciói annak, akinek a tudományossága is hiányzik?

Hogy akarjunk tudományos realitást, önértetet és succrescenciát elérni akkor, ha maguk az egyetemi tanárokká kinevezettek is nélkülözik ezeket a kvalitásokat. Ezért abban a kérdésben, hogy ki legyen egyetemi professzor, a komoly erudíciójú *szakprofessorok véleményének érvényesülését intézményesen kell biztosítani*. A közelmúlt idők forradalmi mozgalmi és forradalmi jellegű kvalifikációi szolgáljanak komoly intőpéldául. *A nemzethűség szempontjából való megbízhatóság természetesen a tudomány emberénél is elengedhetetlen.*

10. A jogi és államtudományi szakmában *a magántanári habitatio* kiinduló alap és *conditio sine qua non* ebben a tekintetben, mely megszigorított garanciákkal veendő körül. Itt hangsúlyoznom kell, hogy a világért sem akarom senkinek érzékenységét sérteni és érdemeit kétségbevonni, sem egyéni célzásokat tenni, csupán kötelességet teljesíteni ennek hangoztatásával, mert itt egy olyan alapvető tudományos erudícióbeli garanciáról van szó, melynek elhanyagolása a mi közéleti fogyatkozásaink mellett alacsony színvonalra sülyesztené le katedráink succrescentiáját és betöltési nivóját. A magántanári képesítéssel kell biztosítani mindjárt azt, hogy a habitáció komoly tudósok eljegyzése legyen az Alma Materrel és ne lehessen a stréberék ugró deszkája. A jogi és államtudományi professzori succrescentia kérdése függ a magántanári képesítések kezelésmódjától, minthogy a nyilvános

tanároknak egészséges viszonyok között a magántanárok közül kell kikerülniök, ha csak nem akarjuk kvalifikálatlan, tudományos múlttal nem bíró egyénekké betölteni az egyetemi állásokat, avagy azokat egyszerű elhelyező állomásokká súlyeszteni le. Magyarországon pedig százszoros szükség van rá, hogy törvényes rendelkezéssel mondassék ki, hogy jogi és államtudományi karokra nyilvános tanárokat *csakis szakmájukból habilitált egyének közül lehessen kinevezni*. Erre az intézményes garanciára szüksége van a tudománynak, mert megakadályozza, hogy pusztá publicistikai, vagy politikai érdekem egyetemi tanári állással legyenek jutalmazhatók a tudomány rovására, aminek veszélye a jogi és államtudományi karokon a legégetőbb.

Attól ne féljünk, hogy emiatt a garanciális intézkedés miatt talán majd világraszóló, de nem habilitált tudományos nagyságok esnek el a nyilvános katedráktól. Miért akadnának ezek a nagyságok éppen a szóbanforgó magántanári kvalifikációval nem bírók között? Vagy ha (mondjuk) akadna is valami elismert nagy tudományos tekintély, aki véletlenül nincs habilitálva, de professzor akarna lenni, akkor egy ilyen nagy tudós csak akarnia kell, hogy magántanárrá habilitálják. Teljesen kizártnak tekinthetjük tehát, hogy a jogi, illetőleg államtudományi professzori pályára készülő nagy tudós a magántanárságot ne tudná megszerezni, hacsak olyan egyéb impedimentumok nem forognak fel vele szemben, amelyek a rendes tanárságra való tekintettel csak még inkább érvényesek. A magántanári képesítés kötelező kikötése ekként nem azokat akadályozza meg a katedrák elnyerésében, akik jogi, vagy államtudományi tudományos irodalmi munkáikkal tanúságát adták arravalóságuknak, hanem ellenkezőleg azt a törtető elemet, amely kényelmetlennek tartja a klasszikus tudományos retortákon és munkásságon való keresztülvergődést és könnyűszerrel, kisebb fáradsággal és a szaktudományos monográfia megírásának és kritikájának terhei nélkül akar hivatásos tudósok félretolásával katedrához jutni. Az egyetemi pályán különösen nem szabad megengednünk, ha komolyan vesszük azokat, *hogy valaki olyan tudományos grádusokat osztogathasson, amelyeket maga megszerezni nem tudott, vagy nem akart, vagy melyhez a fáradságot a maga részéről sajnálta*. Nálunk annál nagyobb szükség van a lelkiismeretesebb intézményes garanciákra a tudományos pályákat illetőleg, mert nincs olyan közvéleményünk, mely akként érdeklődik és

örködik az ilyesmi felett mint a németeknél az ő egyetemeik s a franciáknál az ő Sorbonnejuk felett. De szabad-e éppen a jogi oktatás reformjának szemet hunynia ezzel a szemponttal szemben?

A habilitációnál érvényesülnie kell egyébként az erkölcsi és tudományos garanciáknak egyaránt, ami csak erős erkölcsi és tudományos függetlenségű, tehát valósággal érvényesülő észszerű tudományos autonómiát élvező testületek kebelében lehetséges. Súlyt kell helyezni tehát arra, hogy a magántanári képesítés ne csak üres formalitássá váljon, hanem szigorú garanciául szolgáljon a tudományos, főleg *irodalomkritikai erudíció* megállapítására, a magántanári gyakorlat pedig valóban rendeltetésének megfelelően folytatódjék, t. i. a szaktárgyakat kimélyítő, monografikus művelését szolgálja. Ezt pedig az igazi egyetemi bevált tapasztalat és munkamegosztás elvei szerint úgy érnék el, ha a magántanárok *speciálkollégiumokban* fejtik ki működésüket és önálló kutatás útján válnak az ismeretágak részletes kimélyítőivé. Teljesen elhibázott tehát az olyan magántanári gyakorlat, mely nálunk sajnos egyre jobban lábra kap, hogy a magántanár ahelyett, hogy igazi hivatását szolgálná, t. i. a speciálkollégiumbeli önálló kutatást, ehelyett a kényelmesebb (s néha hasznosabb) és kevesebb egyéni önálló bűvárlatot igénylő utat választja t. i. valamely sablonos tankönyv, vagy már megírt munka nyomán sablonos főkollégiumot tart. Az ilyen magántanár nem törekszik tárgyának monografikus részletes átdolgozására. Ritkán lesz tehát belőle önálló tudós, a tudományt pedig semmivel sem gazdagítja és szakmáját ki nem mélyíti. Garanciákat kell keresni továbbra arra is, hogy a habilitáció alapjául szolgáló munka valóban nyilvánosan megjelent olyan munka legyen, melyből komolyan meg lehet állapítani, hogy írója ismeri szakirodalmát és szakmájának önálló tudományos művelésére irodalomkritikai színvonal szerint alkalmas. Az elharpódzott „háborús“ gyakorlat, hogy kis terjedelmű pusztá kézirat alapján „sikerült“ egyeseknek habilitáltatniok magukat s ezután azonnal főkollégiumot hirdettek, teljes destruálására alkalmas a magántanári hivatásnak és nem nyújtja a tudományos erudíció és autodidaxis garanciáit s ezért kötelezőleg kell kimondani, hogy a magántanárok speciálkollégiumokat tartoznak hirdetni és tárgyakat speciálkollégiumok útján művelni. A habilitációs bírálatoknak is komoly és szigorú tudományos kritikáknak kell lenniök s nem

aféle szívességi tényeknek. Megengedhetetlen, hogy az egyik bíráló egyszerűen hozzájáruljon a másik véleményéhez anélkül, hogy külön mondanivalója volna stb. stb. Mit várjunk azonban azoktól az ordináriusoktól, akik maguk sem szerezték meg a tudományos kutatás fáradságaival a magántanárságot és csupán kedvező egyéni konjunktúráik erejénél fogva lettek egyetemi tanárokká? A tudományos múlt alakíthat csak ki tudományos egyéniséget. Az enélkül való professzor nem fog sohasem csak igazi tudományos értékű egyének habilitációjára törekedni s ezáltal tudós succrescenciát létrehozni szakmájában. Ilyen áltudós professzorok nem tudományos tradíciókat fognak kifejleszteni, hanem csak a gerinctelen egyetemi törtetőök hipokrata szellemét. *Ezért a magántanári ügyet nagyon komolyan kell vennie a reformnak és a tudományos ethika garanciáinak megfelelően intézményesíteni s a jogi karokon való nyilvános katedrák elérésénél conditio sine qua non-ná tenni az ilyen értelemben való magántanári képesítést.* A mondott szempontokat természetesen nem akarom más, pl. filozófiai vagy természettudományi szakmákra vonatkoztatni, ahol lényegesen mások lehetnek a viszonyok és előfeltételek. A társadalomtudományi szakmákra nézve — melyhez a jogi és államtudományi is tartozik — azonban fokozottabb garanciák szükségesek, mert fokozottabb a veszély, hogy itt pusztán politikai, vagy publicistikai érdekek alapján akarnak tudományos állásokhoz jutni.

11. Hasonlóképpen intézményes garancia kell a mi viszonyaink közt, hogy az egyetemi professzorok, akikben az egyetem tudományossága, vagy annak hiánya az ifjúsággal és a külvilággal szemben eleven testet ölt, valóban csak akkor lehessenek egyetemi professzorokká, ha kellő tudományosságuk tekintetében előzetesen meg vannak a legklasszikusabb garanciák. Nálunk s a mi helyzetünkben szükséges, hogy ez a kellék ne csak mint ú. n. magától értetődő, vagy tudományethikai elv legyen meg, hanem, hogy erős szankciókkal is legyen az garantálva, mert enélkül legfeljebb csak elvnek marad meg ez a követelmény, de lépten-nyomon kivételek lesznek alóla a gyakorlatban. Ezért kellene a szankciók, az intézményes garanciák, hogy épen ilyen kivételek ne üssék agyon tudományosságunkat, ne sértsék a hivatásos becsülettel dolgozók igazságérzetét s ne rendítsék meg a hitét a magyar tudományos kultúra realitásában.

Jogszabállyal kell tehát kivételt nem tűrően kimondani a jogi és államtudományi karokra vonatkozóan a jogi oktatás reformjának keretében, hogy nyilvános rendes vagy rendkívüli egyetemi tanárrá csak olyan egyének nevezhetők ki, akik *a)* szaktárgyak köréből már habilitált egyetemi magántanárok, *b)* kiknek ezenfelül a szakmabeli irodalmi munkásságáról egyetemi tanárokból alakult jelölő bizottság szakmájánál fogva erre illetékes legalább két professzornak, mint tudományos szakértőnek referátuma alapján állapítja meg, hogy az egyetemi rendes katedrának színvonalán álló ellátása szempontjából megüti az egyetemi tudományos mértéket, *c)* a tételes jogi tárgyak tanáraitól pedig *meg* kell követelni el nem engedhető kvalifikáció gyanánt ezenfelül a *jövőben*, hogy ügyvédi, vagy bírói vizsgájuk is legyen. A tételes jogi tárgyak ugyanis a tulajdonképeni jogászközönségnek az ügyvédi és bírói pályák képviselőinek a gyakorlati kenyérszűzümái. Ezekben a tárgyakban a jogelveknek a gyakorlatban való megelevenedése és életrekelése nyilvánul meg. Aki tehát ezekben a gyakorlatibb módon érvényesülő tételes jogi tárgyakban igazán otthon akar lenni, nem nélkülözheti a velük való foglalkozásnak azt a gyakorlatát és a részletekbe menő tudásnak azt a garanciáját, melyet az ügyvédi és bírói vizsga és az annak előfeltételeként megkívánt gyakorlat képvisel. De ettől eltekintve az egyetemi tanárnak a legmagasabb kvalifikációt kell képviselnie és nem szabad kisebb kvalifikációval bírnia semmi tekintetben saját szakmájában azoknál, akiknek tudományos tanítására és kvalifikálására vállalkozik. Helytelen dolog megengedni tehát, hogy a tételes tárgyakból doktori és ügyvédi diplomát adhasson ki, vagy írthasson alá az olyan tanár, aki maga megelőzőleg kvalifikáció hiánya miatt legfeljebb csak mint ügyvédjelölt, vagy bírósági jegyző szerepelhetett volna az illető pályán, de nem mint ügyvéd vagy bíró. Az ilyen professzorból az ügyvédek vagy bírák szemében joggal hiányzik valami. Ennek a szépséghibánál nagyobb hiányosságnak a lehetőségét tehát a *jövőre nézve* ki kell küszöbölni. Egészen bizonyosra vehetjük, hogy az ügyvédi és bírói kvalifikációval nem bíró *tételes* jogi professzorok *sem* a legnagyobb tételes jogászok közül fognának a jövőben kikerülni.

Általában véve, ha van pálya, melynek betöltésére nézve a „right man on the right place“ elve a megkívánt funkciók biztosítását, ellenkezője pedig az illető pozíciónak a közérdek sérelmével

való agyonütését jelenti, úgy az egyetemi tanári pálya az. Ha tehát egyetemi katedráinkat nem megfelelő tudósokkal töltjük be, csak Potemkin falakat emelünk. Ezért az egyetemi professzori állás elnyerésének tudományos kvalifikációbeli feltételeit szigorú jogszabályokkal kell körülírni és azokat áthághatatlannak tenni. A tudományos pályára való komoly és a mai kor színvonalán álló előkészület egy élet erre való berendezését igényli; önzetlen, megfizethetetlen bűvárkodást. De hogy szentelje valaki az életét erre a munkára, ha annak lehet kitéve, hogy dilletánsok üthetik el jogos céljától, s hogy esetleg az egyetemi katedra nem tudományos, hanem egyéb érdemek jutalmául fog szolgálni. Az, aki csak némileg is kultúremlernek tartja magát gondolja csak el, mit érezhet egy pályájára lelkiismeretes, nehéz tanulmánybefektetéssel készült s egyénileg is kifogástalan komoly tudós ember akkor, amikor életében a talán egyetlenszer kínálkozó alkalom esetén elüti őt életcéljától, az egyetemi tanszéktől, olyan valaki, aki politikai, vagy egyéb nem tudományos szolgálatainak jutalmazása címén, vagy jobb összekötötéseivel szorítja le jogos helyéről a tudomány igazi emberét.

Ha továbbá nem igyekszünk intézményes garanciákat adni arra, hogy az egyetemi katedrák csak valóban komoly tudósok számára nyíljanak meg, akkor sohasem is fog azok betöltéséhez elegendő számú ilyen ember rendelkezésre állani. Mert ne felejtjük el, hogy nálunk nem is áll minden szakban, minden katedrára elegendő ilyen emberünk rendelkezésre, hiszen pl. egy új fakultásnak megfelelő betöltése még Németországban is gondot okoz. Csak egy konkrét példát hozok fel, a saját szakmámból, A három jogakadémiát beleértve kilenc fakultásunk van melyen az *elméleti közgazdaságtannak* katedraja, vagy katedrái vannak. Tehát e szerint csak főiskolai katedrán ennek megfelelő számú theoretikusnak kellene lennie. Ennek dacára szakirodalmi és kritikai munkássága vagy tankönyve alapján, — melyek az erre való kvalifikációt egyedül adhatják meg — csak jóval kevesebb ilyen rendes professzorról lehet beszámolnunk.

12. A közgazdaságtudományi fakultás kérdése is érdekli a jogi oktatás reformját bizonyos fokig, mert továbbra is fenntartani azt, hogy az továbbra is kvalifikáljon a közigazgatási pályákra, nem volna egyéb mint minden szankciójától megfosztani a jogi oktatás reformját, amikor a reform szankcióit egy sokkal könnyebb

és sokkal kevesebb jogi ismereteket biztosító más móddal továbbra is pótolni vagy megkerülni lehetne. Ha tehát az ú. n. államtudományi kvalifikációt, mint a közigazgatási szakma szempontjából be nem váltat és kellő jogi előképzettséget nem nyújtót megszüntetjük, meg kell szüntetnünk a pusztán ú. n. közgazdasági kvalifikációval való képesítést is a közigazgatási szakmára, amely a jogból még kevesebbet nyújt.

Magától értetődő, hogy mindazt, amit már előbb ugyancsak fentebb a *jogi ismereteknek közgazdasági többletismeretekkel való kiegészítéséről* mondtunk, ismételten hangsúlyozzuk, hiszen a jogi oktatás reformjának javaslatánál ez a szempont játssza az egyik legelsőbrendű szerepet. Itt csak pótlólag megjegyezzük még, hogy a közgazdaságtan alapjában filozofikus és politikai jellegű tudomány- és tárgycsoport s mint ilyennek helye valóban az egyetemen van. Egészen más azonban, mint a közgazdaságtan az a sok különféle üzemtani, tehát nem filozofikus, hanem gyakorlati jellegű gazdasági ismeret- és tárgycsoport, melynek *szakiskolánkon* van a helye.

A közgazdaságtudományi ismereteknek általánosítása, az azok iránt való *érzéknek*, valamint a gazdaságpolitikai érzéknek a vezető értelmiség körében való fejlesztése céljából lehetséges volna esetleg egy olyan szabadabb, magában véve nem képesítő, hanem tisztán tudományos, illetve továbbképző jellegű közgazdaságtudományi egyetemközi főiskolát létesíteni, mely maga nem volna mintegy főiskolailag különálló valami, hanem aféle: „École libre des sciences économiques et sociales“, melynek rendszerint más egyetemek, illetve főiskolák tanárai volnának az előadói, esetleg oly módon, hogy ennek a szabad főiskolának a hallgatói bizonyos egyetemi kollégiumokat is hallgathatnának és illeszthetnének be tanulmányaikba és csak rendkívüli esetben, vagy kisebb számhan volnának saját külön tanárai.

13. Ami a diplomáciához való kvalifikációt illeti, nem lehet kétség aziránt, hogy ezen a pályán egyre fokozódó értelemben van alapos jogászi ismeretekre szükség, amint azt számos állam fel is ismerte már. Egyre nagyobb mértékben előtérbe lépnek tehát a diplomáciai pályán a jogászdiplomaták, még pedig azoknál az államoknál, melyeknek a legjobb a diplomáciájuk. Erre a fejlődés szükségessége is kényszerít. A nemzetközi jog ugyanis eddig még soha nem tapasztalt tempóban fejlődik, intézményesedik s az új

nemzetközi jogi intézmények a velük való élés céljából fokozott jogi tudást igényelnek. A hágai állandó nemzetközi bíróság, mely előreláthatóan a jövő egyik legfontosabb nemzetközi szerve lesz, a népszövetség, a számos más nemzetközi állandóbb és ideiglenebb döntőbíróság mindenütt contradiktorius jogi eljárásra, jogi vitatkozásokra van berendezve. A nemzetek sorsára nézve a legfontosabb kérdések felett egyre inkább nemzetközi bíraskodással, vagy ahhoz hasonló perrendszerű eljárással döntenek politikai kérdésekben is. Ilyen körülmények között az a diplomácia, amely elmulasztja tagjaitól megkövetelni az alapos jogi tudást, nem is fogja megállani helyét a nemzetközi jognak rohamosan intézményeskedő és specializálódó fejlődése mellett. A diplomáciai képesítéshez ekként az előképzettséget csakis alapos jogászai kvalifikáció adhatja meg. Ehhez kell hozzáadni még a különleges diplomáciai erudíciót s ezek között az alapos nyelvismeretet. Nem azt akarjuk mondani tehát, hogy a jogi képesítés elegendő a diplomáciai pályára, hanem hogy egyre nagyobbodó mértékben és elengedhetetlenebbül alapfeltétele az annak. Hogy a jelenlegi diplomáciai képesítésünk ebben a tekintetben nem megfelelő, azt hiszem azt minden objektív embernek el kell ismernie. A nemzetközi jogra természetesen nagyobb súlyt kell helyezni az eddiginél a jogi oktatásban.

14. Végül szabad legyen még egy nagyjelentőségű szempontra rámutatnom. Nem igazi versenyképes egyetem az, modern európai tudományos értelemben, amelyen a fontosabb tudomány-szakmáknak parallel katedrái nincsenek. A viszonyok kényszerítő voltánál fogva az egyetem amúgy is egyre inkább konkrét életpályákra készít elő az elkerülhetetlenül sok vizsgával. Hogyha most már e mellett minden főbb tárgyat is csak egyetlen katedra képvisel, egyre jobban eltávolodunk a nyugateurópai értelemben vett egyetemi típustól és egyetemeink az előretörő tudományos kutatás emporiumai helyett egyoldalú előkészítő szaktanintézetté válhatnak az egyetem tulajdonképeni nagy tudományos hivatásának, a tudományos irányok sokoldalúságát is magában foglaló tudományos egyetemességnek rovására. Ha végignézzük a legjobb és leghíresebb vezető egyetemeken, megláthatjuk, hogy egyre fokozódó gonddal építik ki a főbb ismeretágak párhuzamos tanszékeit. Arra kell tehát törekednünk, hogy nálunk se hiányozzék a nyugati értelemben vett nagyobb egyetemi típus, az egyetemi kul-

túrának ez az *igazán* versenyképes típusa, amely felé a fejlődés irányul, amint a nyugati államokban is mindeniknek meg van a maga egy vagy több fejlettebb, nagyobb, egyetemesebb egyeteme a kisebbekkel szemben.

Balás Károly.